

**Davíd Carrasco,
Náboženství Mezoameriky.
Kosmovize a obřadní centra,
Praha: Prostor 1998, 234 s.**

V amerikanistických kruhoch ešte nie je Davíd Carrasco natoľko známy ako Pedro Pizzana Carrasco, ktorého vynikajúce dielo spadá približne do konca prvej polovice 20. storočia. „Mladý“ Carrasco však v mnohom (téma Quetzalcoatl) na túto zásluhnú prácu nadväzuje a zdá sa, že aj jeho šance zanechať trvalú stopu v mezoamerických štúdiách sú dost veľké.

Recenzovanou prácou religionistického charakteru (*Religions of Mesoamerica: Cosmovisions and Ceremonial Centers*, San Francisco: Harper 1993) síce Carrasco nepriňaša žiadne nové faktografické poznatky o mezoamerických náboženstvách, nový je však jeho prístup k celej problematike. Náboženstvo starej Mezoameriky vníma ako celok, na rozdiel od stoviek prác, ktoré ho rozbiľajú do parciálnych a vzájomne nespojitých častí. Navyiac tomuto celku prisudzuje určité imanentné náboženské charakteristiky určené rovnakým významom ceremoniálnych centier, obetí, zvlášť obetovania krvi, vzťahov medzi vesmírom a ľudským telom, kultom streda, významom kozmického stromu, kalendárneho kultu a pod. pre celú Mezoameriku. Aj práč tohto druhu, hoci naozaj len v obmedzenom rozsahu, by sa našlo pre túto oblasť viac. Skutočnou novosťou Carrascovej práce je dôsledná aplikácia jednotného teoretického prístupu na celú študovanú oblasť. Ide teda najmä o pozoruhodný interpretatívny výkon. V jeho pozadí stoja bez akýchkoľvek pochybností teórie religionistu Mirceu Eliadeho. Napriek nie príliš častým citáciám, Eliade vystupuje skutočne z každej stránky tejto knihy.

Zmienená skutočnosť je zaujímavá tým skôr, že samotný Eliade s mezoamerickou látkou (vyjmúc stručné poznámky, ktoré z jeho pozostalosti vybrali žiaci a publikovali ich nemecky v dodatku k 3. dielu *Dejín náboženských predstáv a ideí*) nikdy nepracoval. Carrascov pokus by sme si mali teda ceníť tým viac, ale najmä preto, že v konzerva-

tívnych kruhoch bádateľov v oblasti Mezoameriky je komplexný a interpretatívny prístup ešte stále skôr vzácnosťou.

Súčasne tu však musíme upozorniť na to, že aplikácia jednotnej teórie na zložité a rozmanité náboženské javy vždy prináša určité úskalia. U Carrasca si môžeme všimnúť, že z rozsiahlych Eliadeho pojednaní a teoretických východísk si opatrne vybral len niekoľko, ale tie potom veľmi húževnato aplikoval prakticky na všetko, o čom v mezoamerických náboženstvách písal. Tento prístup mu pomohol odhaliť netušené možnosti aplikácií Eliadeho koncepcií, ktoré možno stručne charakterizovať napríklad pojmami „imago mundi“, „axis mundi“, „omphalos mundi“, atď. na mezoamerické náboženské myslenie. Sviežo pôsobí aj aplikácia Eliadeho koncepcie o rituálnej regenerácii sveta na viaceré kľúčové obrady, zvlášť na obrad Nového ohňa.

Na druhej strane, trochu krčovitvo vyznieva eliadovský rozbor Día de los Muertos (Pamiatky zosnulých), rozčlenený umelo na vytváranie sveta, hľadanie streda sveta a obnovy sveta (s. 188-194). Väčšina bádateľov, ktorí skúmali tento sviatok v teréne, by pravdepodobne nemohla súhlasiť s tak odážitým členením, ktoré sa v tomto prípade dosť nepružne prispôbuje teórii. Rovnako sú fakty znásilňované v interpretácii domáceho oltára ako „streda sveta“, ktorý počas tohto sviatku predstavuje pre rodinu „axis mundi“ ... (s. 191). Podobne nepresvedčivo vynievajú Eliadeho koncepcie v Carrascovej interpretácii ešte na niekoľkých miestach.

Dôraz na interpretačné úsilie pravdepodobne spôsobil aj to, že Carrasco vo svojom texte prehliadol niekoľko faktografických nepresností, ktorých správne znenie určite veľmi dobre pozná. Predsa len tu však uvedme na pravú mieru informáciu zo s. 58, kde sa píše, že hlavný bod prechodu medzi olméckym štýlom a mayskou kultúrou predstavuje „lokality Iztapa v Guatemale“. V literatúre i na mapách sa bez výnimky uvádza táto, dnes už slávna lokalita ako Izapa, čo znamená, že tu môže ísť skutočne iba o preklep, dôležitejšie však je, že neleží v Guatemale, hoci pomerne blízko jej hraníc, ale pri pacifickom pobreží mexického štátu Chiapas. Upriesniť treba snáď aj informáciu zo s. 148, kde sa popisuje výzdoba pani Xoc

z Yaxchilánskej dynastie vládcu Jaguára Štítu. Na čelenke Pani Xoc Carrasco rozoznáva „perím lemovanú hlavu boha dažďa Tlaloca“, čo by mohlo nezainteresovanú čitateľov tejto populárno-vednej edície ľahko spliesť. Carrasco nepochybne myslí na *podobnosť* s nahuaským Tlalocom, keďže do mayského Yaxchilánu klasického obdobia toto božstvo rozhodne nepatrí. Ide pravdepodobne o podobu boha dažďa Chaca. V tomto zmysle treba poopraviť aj Carrascovu úvahu z tej istej strany o tom, že „znázornenie Tlaloca (?) na čelenke sa v mayskej mytológii vzťahuje k rituálnemu obetovaniu krvi a k vojne“.

Napriek týmto drobným opravám a niektorým následkom nie príliš citlivej práce s teoretickým pozadím však musíme, z vyššie spomínaných dôvodov, v medzinárodnom kontexte hodnotiť Carrascov pokus o eliadovskú interpretáciu mezoamerických náboženstiev veľmi vysoko.

Zaujímavé pre nás je však aj zhodnotenie vydania Carrascových *Náboženstiev Mezoameriky* v našom vlastnom kultúrnom kontexte. Pravdou totiž je, že bohatá česká tradícia mezoamerických štúdií (slovenská sa pri nej viac-menej „viezla“) posledné dve desaťročia takmer spí. Ak nepočítame Vrhelov preklad Katzových *Starých amerických civilizácií* z konca 80. rokov a celkom čerstvé Kašparove pramenné edície, tak nič n pripomína bohatú edičnú činnosť z oblasti Mezoameriky v 60. a 70. rokoch. Vydanie českej verzie Carrascovej práce musíme oceniť tým skôr, že okrem zaplnenia zjavnej medzery v mapovaní napredovania výskumu predkolumbovských kultúr starej Mezoameriky ide o dielo, ktoré sa v našich podmienkach vzbud po prvý raz venuje monotematicky tomu, čo bolo pre život starej Mezoameriky smerodajné – teda náboženstvu. Ako bolo uvedené vyššie, súčasne ide o vzácny pokus o interpretatívny postup na pozadí kompaktných teoretických východísk. Ale vrátme sa k tomu, čo je v našich podmienkach asi predsa len najdôležitejšie, a to k zaktualizovaniu vedeckých informácií, ktoré zodpovedajú súčasnému stavu bádania. V mezoamerických štúdiách, ktoré sa veľmi rýchlo vyvíjajú pod vplyvom neustáleho prísunu nových (a často prelomových) nálezov a posunov v ich interpretácii, platí oveľa viac než kdekoľvek inde v humanitných vedách, že zastaraná infor-

mácia je v skutočnosti dezinformáciou. V tomto svetle treba vnímať aj zalostne zastarané „klasické“ monografie Morleyho o Mayoch a Vaillantova o Aztéckoch, ktoré v našej verejnosti stále platia ako základný prameň informácií o týchto najvýznamnejších kultúrach starej Mezoameriky.

Carrascova kniha prináša aj v tomto smere aspoň čiastočnú nápravu. Veľmi cielené reflektuje najmä posuny v mayológii reprezentované napríklad výsledkami práce Lindy Schele (najčastejšie citovanej), ktorej meno je tiež spojené s najväčším pokrokom v rozlíšení mayských hieroglyfov a zmene pohľadu na dejiny, sociálnu a náboženskú štruktúru v klasickom období. Pod vplyvom výsledkov bádania tejto vedkyne (ktoré prezentovala s Mary Millerovou v slávnej práci *Krv kráľov*) sa Carrasco púšťa do rozsiahlych interpretácií rituálov obetovania krvi, ktoré mali v mayskej i aztéckej spoločnosti skutočne výnimočné postavenie. Carrasco tiež po prvý raz sprostredkováva našej verejnosti nevyhnutné korekcie v obraze života a spoločnosti starých Mayov, ktorú dokonca ešte aj Thompson vykresľoval v príliš ružových a zidealizovaných farbách. Na druhej strane musíme Carrascovi vytknúť, že neprikladá dostatočnú dôležitosť mayskej i aztéckej recepcii času, na ktorú upozornil práve Thompson. Novšie bádania ju nielen potvrdzujú, ale aj rozširujú, preto si v práci o mezoamerických náboženstvách zaslúžil „čas“ určite významnejšie postavenie. Naviac s Eliadeho tézami o dejinách, posvätnom čase a časových cykloch by sa Carrascovi v intenciaciach jeho prístupu aj v mezoamerických realitiach vynikajúco pracovalo.

V našom kultúrnom prostredí však môže byť pri čítaní tejto práce obzvlášť citliví aj na niektoré iné, než Eliadem inšpirované interpretatívne prvky. Carrascova hypotéza o páde mayskej civilizácie aj z dôvodov „prehĺbenia rozdielov medzi elitami a prostým ľudom“ (s. 162) nám veľmi pripomína takmer identické stanovisko v reakcii na rovnaký odborný problém, ktoré nám boli donedávna podsúvané prakticky v každej populárnej či vedeckej publikácii, kde sa spomenuli starí Mayovia. Rozdiel medzi stanoviskom marxistického historika a moderného západného ľavicového intelektuála je v tomto prípade minimálny. Obaja sa domnievajú, že možno

teóriu moderného sociálneho konfliktu, ktorý sa vyvinul v Európe a Amerike ako dôsledok priemyselnej revolúcie, preniesť ponad všetok čas a priestor a položiť ho tam, kde im to práve vyhovuje. Oporu pre takéto tvrdenia však v mezoamerických reáliách nikdy nenájdeme. V mayskej epigrafii, ani v početných záznamoch z aztéckych dejín sa nenachádza jediná zmienka o fenoméne, ktorý by čímsi pripomínal „ľudové povstanie“ (dokonca ani z čias krutého hladomoru). Teokratický mestský štát v starej Mezoamerike mal jednoducho inak definované sociálne väzby.

Vráťme sa však opäť k rámcovému hodnoteniu prínosu tejto práce pre českú a slovenskú verejnosť. Je celkom zjavné, že svojím spôsobom prevratné informácie, predovšetkým z prostredia mayskej kultúry, sa tu čitatelia dozvedajú útržkovite a takpovediac medzi riadkami. Celkom na mieste by teda bola požiadavka adresovaná vydavateľom, minimálne na preklad niektorej z aktuálnych prác o starých Mayocho. Napriek všetkým pozitívam, Carrascova kniha nie je primárne určená k odovzdávaniu základných a systematicky usporiadaných informácií a dielo takéhoto charakteru v našich podmienkach iba nechcene supluje. Budúci editor takejto knihy si však musí dať veľký pozor predovšetkým na aktuálnosť – a teda adekvátnosť informácií, ktoré sa rozhodne publikovať. Vydavateľstvo Prostor v tomto prípade urobilo šťastnú voľbu, aj keď jedenásť rokov, ktoré uplynuli od pôvodného copyrightu (1987) po súčasnú českú edíciu predstavuje v mezoamerických štúdiách obrovský časový úsek. Medzičasom by určite Carrasco zmenil pojednania o politických dejinách Mayocho, do ktorých dnes vidíme oveľa viac, rovnako by začlenil medzi najvýznamnejšie ceremoniálne centrá mayského sveta napríklad Calakmul, ktorý ešte vôbec nespomína, pretože jeho postavenie druhého najvýznamnejšieho strediska po Tikale ozrejmlili až rozsiahle vykopávky v roku 1994.

Keď sme už začali hodnotením tohto vydavateľského počinu, nedá mi, aby som nespomenul chronický nedostatok súčasných populárno-vedných edícií, ktorých vydavateľia sa domnievajú, že sa zaoberú bez vedeckej redakcie pripravovaného prekladu (Kateřina Březinová, Jana Zvěřinová). Týka

sa to aj vydania tejto knihy. Absencia vedeckej redakcie spôsobila napríklad zvláštny prepis termínu buddhistická stúpa, sing. stúpa, plur. stúpy (aj v češtine) anglickým termínom v plur. stupas (s. 95). Ešte väčším nedostatkom, ktorý sa týka prvých dām súčasnej mayológie Lindy Schele a Marry Ellen Millerovej je ich prehlásenie za mužov: „v této části textu je použito úryvků... autorů Scheleho a Millera“ (s. 218).

Všetky tu načrtnuté výhrady, či už k vydavateľom, či k samotnému autorovi, by v žiadnom prípade nemali zatieniť skutočnosť, že Carrascove *Náboženství Mezoameriky* predstavujú solídnu a vcelku aktuálnu bránu do u nás dosť zanedbávaného sveta mezoamerických náboženských predstáv. Svojím poňatím a snahou o porozumenie náboženstvu „zvnútra“ má čitateľ pred sebou dielo výnimočného charakteru, ktorého čítanie je nielen poučením, ale aj zážitkom.

MILAN KOVÁČ

Frederick M. Denny, Islám a muslimská obec, Praha: Prostor 1998, 200 s.

Na českém knižním trhu vyšlo již mnoho originálních titulů i překladů o islámu. Jednou z nejnovejších prací je kniha amerického antropologa Fredericka M. Denného (*Islam and the Muslim Community*, „Religious Traditions of the World“, San Francisco: Harper Press 1993) vydaná nakladatelstvem Prostor v řadě „Náboženské tradice světa“, které se specializuje na úvodny do problematiky náboženství určitých oblastí a tradicí. Denného práce je již několikátá v řadě úvodů, které k tematice islámu v češtině vyšly v posledním období, a přesto není jen pouhým opakováním již známých skutečností. Její přínos spočívá především v antropologickém přístupu k tématu islámu a muslimů, což českému čtenáři přiblíží méně zdůrazňovaný, ale velice důležitý aspekt. Antropologické zkoumání islámu je jedním z klíčových oblastí výzkumu, je – jak zdůrazňuje i sám autor – podobně jako judaismus (a na rozdíl od křesťanství) „ortopraktickým“ náboženstvím, životním stylem, systémem detailních předpisů (příkazů i zákazů) pro každou